

Rozprava o westernu šetří olovem

Jiří Almer – Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha

OPEN ACCESS

V současném pojetí Divokého západu stále převažují spíše směry založené na popisu jednotlivých snímků na základě faktografie, takto postupuje například znalec spaghetti westernů Howard Hughes, případně se jedná o zaměření na určitého slavného tvůrce jako v případě Michaela Carlsona a jeho knihy o Sergiovi Leonem.¹ Western jako popkulturní fenomén, jako prvek populární kultury, zahrnující ukázkové příklady přejímání a transformace významů, se přece jen v odborném diskurzu vyskytuje omezeněji. Významným počinem v tomto ohledu byla kniha britského filmového badatele Austina Fishera *Radical Frontiers in the Spaghetti Western: Politics, Violence and Popular Italian Cinema* (2011), přinášející kromě čtení filmového textu i analýzu praxe italské dobové kinematografie či politických vlivů v ní.

V soudobé české a slovenské kultuře má postavení žánru westernu poměrně nevýznamnou pozici. Oproti tomu jeho výzkum v posledních letech, zdá se, ožívá. Například v roce 2013 spatřila světlo světa kolektivní monografie (připomínající však spíše sborník) *Proměny westernu. Pluralita žánrových, estetických a ideologických konceptů*.² V ní badatelé zastupující některé z oborů provozovaných na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci usilovali o interdisciplinární zachycení proměn tohoto žánru, jakož i jeho přijímání a modifikace v zemích s ne zrovna silnou westernovou tradicí, jakou bylo i například socialistické Československo. Kniha *Rozprava o westernu* autorského dua Peter Michalovič a Vlastimil Zuska se zdá být dalším článkem výzkumu filmového (nikoli literárního) westernu.

Zuska a Michalovič se při proklamovaném metodologickém pluralismu zabývají westernem jako žánrem, především pak z hlediska jeho definování a možností interpretace. *Rozpravu* však neotevívá žádná klíčová badatelská otázka. Základní metodologické východisko pro autory představuje sám pojem *žánr*, který v úvodu knihy definují jako soubor pravidel a znaků, jež pomáhá k rozkódování určitého uměleckého díla. Pomocí žánrových pravidel můžeme jednotlivé filmy zařazovat a dále je číst. V proměně jednotlivých znaků (viz níže) i jejich celých sítí pak hledají Zuska a Michalovič vývoj a zároveň porušování žánrových klišé, případně i naprostá převrácení významů. V tomto ohledu však sázejí výhradně na sémiologii aplikovanou na filmový text, nezabývají se různými sociálními či politickými souvislostmi jako výše zmíněný Austin Fisher.

Z hlediska určujících znaků westernu kladou autoři v úvodu důraz výhradně na jakousi „základní“ postavu, v níž se prolíná svět fikční i reálný (historicky doložené osobnosti). Takovou postavu představují například Jesse James, Buffalo Bill, Divoký Bill Hickok či Wyatt Earp. Proměny zobrazování takové postavy pak autoři zkoumají mj. na filmech Waltera Hilla, Clinta Eastwooda, bratrů Coenů, především pak Quen-

1 Carlson, Michael: *Sergio Leone*. Pocket Essentials, Harpenden 2001.

2 Ptáček, Luboš — Švábenický, Jan (eds.): *Proměny westernu. Pluralita žánrových, estetických a ideologických konceptů*. Univerzita Palackého, Olomouc 2013.

tina Tarantina, spojovaného s post-modernou, který se přidal do rodiny westernových tvůrců filmem *Nespoutaný Django* (2012).

Autoři se dále zabývají počátky fikčního filmového westernu (bez historických postav), konkrétně filmem *Velká vlaková loupež* (1903), v němž v podstatě kromě koní a oděvu najdeme málo rozdílů oproti klasické gangsterce. Dále se Zuska a Michalovič snaží v jednotlivých kapitolách zmapovat následný vývoj westernu a rozšíření do zemí mimo anglosaské prostředí. V souvislosti s tím zmiňují asi nejpodstatnější proměny z hlediska ideologie i ikonografie, jež známe pod pojmem revizionistický western. V samostatném oddílu knihy se věnují konkrétním ikonografickým znakům žánru, kromě výše uvedených postav pistolníků a ochránců zákona i úloze a zobrazování koní na Divokém západě, typizaci westernové krajiny, dále problematice bojů s Indiány či s mexickými revolucionáři. V souvislosti s tím Zuska a Michalovič načrtávají témata jako rasismus, genocida domorodých obyvatel či symbolický konec Divokého západu v podobě železnice a posléze automobilů.

Místo závěru pak autoři přinášejí teze o interpretacích žánru, které ale vztahují výhradně k jeho vnitřním definicím. Svou argumentaci zakládají na nutnosti přistupovat k žánru jako podnětu k interpretaci významových kódů, nikoli však již třeba dobových souvislostí či politických podnětů. Metodologicko-filozofická východiska autorů začínají a končí u žánru jako souboru znaků. Nezaobírají se westernem jako popkulturním fenoménem, nezohledňují možné podněty kulturních studií, podobně vypouštějí i výraznější pohled historický.

V rámci výkladu žánrových transformací by bylo záhodno rozvézt pasáž o tzv. revizionistickém westernu. S tímto pojmem autoři pracují v samostatné kapitole, opět však pouze s jeho definicí zohledňující zvolenou teorii znaku, respektive problematiku proměn znaku cílících k demytizaci původní tradice. Zuska a Michalovič nepřipomínají historický a společenský revizionismus, který můžeme sledovat v perspektivě kontrakulturních generačních proudů, ale též v souvislosti s protesty proti válce ve Vietnamu. Kupříkladu nereflektují proměny zobrazování Indiánů ve westernu, k nimž došlo částečně v reakci na společenský revizionismus založený především na knize Dee Browna *Mé srdce pohřbíte u Wounded Knee*. Podobně v Zuskově a Michalovičově pojetí chybí celistvější srovnání s jinými žánrovými filmy, například s americkou válečnou kinematografií, v níž zazářily i slavné westernové hvězdy jako Eroll Flynn, John Wayne či William Holden. Při interpretaci koláže znaků a významů Tarantinova *Djanga* autoři vypouštějí problematiku protičernošského rasismu v americké žánrové kinematografií, s níž se kromě Tarantina snažili často vypořádat tvůrci revizionistických westernů.

Vedle Zuskovy a Michalovičova textu, který tvoří hlavní část knihy, zde lze číst také pojednání Michala Helebranta *Zbrane nielen Divokého západu*, týkající se vývoje zbraní a jejich využití na americkém Divokém západě — a následně i případného správného či chybného vyobrazení ve filmových westernech. Jedná se sice o faktograficky bohatou práci, nijak nicméně nerozvíjející teoretické zázemí uplatněné v hlavním textu. Jednotlivými kapitolami knihy procházejí ilustrace Josefa Dangelára Gertliho; kupříkladu zachycení krvavého finále revizionistického westernu *Divoká Banda* výborně zachycuje krvavý manýrismus filmu.

Knihy Petera Michaloviče a Vlastimil Zusky zkoumá western z hlediska žánru, pracuje se zajímavou mozaikou filmů, které na první pohled nic nechybí. Ovšem sli-

bovanou metodologickou pluralitu dle mého názoru autoři příliš nectí, práci podobných ambicí navíc ochuzuje absence nějaké konkrétnější badatelské otázky či kontroverze. *Rozprava o westernu* tak obsahuje méně olova, než jsem čekal.

AD:

Peter Michalovič — Vlastimil Zuska: *Rozprava o westernu*. Slovenský filmový ústav — Vysoká škola múzických umení 2014. 384 s.

Jiří Almer | Filozofická fakulta Univerzity Karlovy (Ústav hospodářských a sociálních dějin), Praha
jirimaiden.fun@seznam.cz